

ERZURUMLU ŞEYHÜLİSLÂM MÛSÂ KÂZİM VE KUR'ÂN'IN İ'CÂZİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Dr. Hüseyin GÜLLÜCE*

ÖZET

1858 yılında Erzurum'un Tortum ilçesinde doğan Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım çeşitli tedrisât ve devlet adamlığı gibi görevlerde bulunmuşsa da, bunların en önemlisi, isminin de birlikte anıldığı Şeyhülislâmlık vazifesidir. Hareketli bir hayat yaşamış olan Mûsâ Kâzım 1919 yılında Edirne'de ölmüş, Muradiye Camii bahçesine defnedilmiştir.

Mûsâ Kâzım'ın Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzı -bir benzerinin yazılması konusunda insanların âciz kalmaları- ile ilgili yazmış olduğu bu makalesinde, Kur'ân'ın değerini idrak edemeyen zamanındaki bazı insanların, Batılı İslâm düşmanlarının yalan ve iftiralarına inanıp, kutsal kitabımız, eskimeyen irşâd ve hidâyet rehberine saygısızca dil uzatmalarına karşı, Kur'ân-ı Kerîm'in onların dediği gibi olmadığını, insanlar tarafından yazılmış bütün kitaplardan, hatta diğer semavî kitaplardan üstün olduğunu ve bunun ispatı sadedinde Kur'ân'ın i'câzının özelliklerinden bahsetmektedir.

I- Hayatı ve İlmî Kişiliği

İrminci asrın önde gelen Türk-İslâm âlim ve mütefekkirlerinden, Mûsâ Kâzım Efendi diye de tanınan bu zat, Osmanlı İmparatorluğu'nun 121. şeyhülislâmıdır. İbrahim Efendi'nin oğlu olup Erzurum ilinin Tortum ilçesinde 1858 senesinde dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimine orada başladıktan sonra büyük kardeşinin yerleşmiş olduğu Balıkesir'e gelerek öğrenimine burada devam etmiştir. Bu şehrin ünlü bilginlerinden Salâhaddîn Ali Şuûrî ve Lütî Efendilerden aldığı derslerle ilmî tahsilini sürdürmüştür. Daha sonra İstanbul'a gitmiş, Kazasker Eşref Efendi ve Hoca Şâkir Efendi'nin derslerine devam ederek 1888'de icâzet almıştır. O sene açılan rûûs imtihanını kazanınca müderris olarak öğretmenliğe başlamıştır. Öğrencileri arasında Türk Edebiyatının ünlü simalarından Muallim Naci ile Ahmed Mithat Efendi de bulunmaktaydı.

1895'de İstanbul Rûûs-i Hümâyûnu mertebesini kazandı. Mekteb-i Hukuk (Hukuk Fakültesi) Mecelle öğretmenliğine tayin edildi. Daha sonra Mekteb-i Sultânî'de

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

akâid, Dâru'l-Fünûn (Üniversite) ve Dâru'l-Muallimîn (Yüksek Öğretmen Okulu)'de ihtisası ile ilgili konularda ders verdi. Bu arada geleneksel rütbe bakımından da ilerleyerek Mahreç pâyesine, 1907 Şubatında ise Haleb Mevleviyetine ulaştı. Aynı yıl, önce Bâb-ı Meşihât Tetkik-i Müellefât baş kâtipliğine kısa bir zaman sonra da bu komisyonun üyeliğine getirildi.

Meşrûtiyet'in ilânından sonra Maârif Nezâreti bînyesinde kurulan Meclis-i Kebîr-i İlmî üyeliğine ve bir müddet sonra da Âyân (Senato) Meclisinin açılması üzerine senatör olarak politikaya girdi. Şeyhülislâm Hüseyin Hüsnü Efendi'nin istifası üzerine Ağustos 1910'da ilk defa şeyhülislâm oldu. Meşrûtiyet devri iç politikasının çalkantıları arasında Büyük Kabine dışında, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna, Talât Paşa Kabineminin istifasına kadar İsmâil Hakkı Paşa, Mehmed Saîd Paşa, Saîd Halim Paşa ve Talât Paşa kabinelerinde toplam birbuçuk sene şeyhülislâmlık görevini yürüttü. Birinci şeyhülislâmlık görevinden ayrıldıktan sonra yine öğretim hayatına dönerek Âyân üyeliğinin yanı sıra Medresetü'l-Kuzât ve Medresetü'l-Vâizîn'deki öğretmenliğine de ara vermeden devam etmişti. Son şeyhülislâmlığından ayrılışı ise 8.10.1918 tarihine rastlamaktadır.

Mason olduğuna dair basında çıkan ve gittikçe yaygınlaşan haberlere cevap olarak 1911'de uzun sayılabilecek bir beyânâme yayımladı. Bu beyânâmede "küçük yaşından beri dinî ilimlerle uğraştığını, Nekşibendiye tarikâtına mensûb olduğunu, yıllarca İslâm'a hizmet ettiğini" ileri sürerek bu tür iddiaları reddetmişti.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Mütâreke esnasında İttihât ve Terakki Kabinisi âzasından olduğu için bu partinin diğer önde gelen üyeleri ve kabine mensuplarıyla birlikte tutuklanarak Bekir Ağa Bölüğü'nde hapsedildi. Memleketi harbe sokup zarar görmesine sebep olduğu gerekçesiyle Divân-ı Harb-i Örfî'ye verilmiş, 8 Mart 1335 - 5 Temmuz 1335 tarihleri arasında yapılan yargılanması sonunda savaş suçlularından sayılarak, önce 15 yıl kürek cezasına mahkûm edilmişti. Ancak, bu ceza daha sonra Sultân Vahideddin tarafından, mükerreren şeyhülislâmlık vazifesinde bulunması, ilmi kariyerindeki özel yeri, yaşlı ve hastalıklı olması sebebiyle, arkadaşları Malta'ya sürgün edilirken, o Edirne'ye sürgün edildi ve burada 28 Ramazan 1339 (5 Haziran 1921) günü füc'eten vefat etti.¹

Murassa' Mecidî ve altın Liyakat Madalyalarına sâhip, Meşrûtiyet devrinin politik hayatının parlak simalarından olan Mûsâ Kâzım aynı zamanda Sultân Vahideddin'in de ikrâr ettiği gibi ilmi kişiliği ile de ün yapmıştı. II. Meşrûtiyetten sonra gelişen İslâmcılık akımı içinde de yer alan bu âlim ve mütefekkirimiz Sırât-ı Müstakim ve İslâm gibi dergilerde yazmıştır.

¹ Vefat tarihi *Türkiye Ansiklopedisi* (Hazırlayanlar, M. Ekrem Üzemerî, Selami Dinçer, Sadi Kazancı, Ankara 1957, IV, 241)'nde 1919; *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi* (İstanbul 1994, XXIII, 219)'nde ise 10 Ocak 1920 olarak verilmiştir.

II- Eserleri

1- Te'lif Eserleri

- a. *Safvetü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, İstanbul 1335.²
- b. *Taşra Maârif Me'mûrlarına Mahsûs Rehber-i Tadrîs ve Terbiye*, İstanbul 1895.
- c. *İslâm'da Usûl-i Meşveret ve Hürriyet*, İstanbul 1908.
- d. *Muhît-i İdâre ve Siyâsât*, İstanbul 1910.
- e. *Muhtıra-i Ricâl ve Siyâsiyyûn*, İstanbul 1911.
- f. *Devr-i İstibdât Ahvâli ve Müsebbibleri*, İstanbul 1912.
- g. *Hükemâ-i Cihân ve Tâlim-ü Terbiye Tarîhî*, İstanbul 1912.
- h. *İcmâl-i Tevârîh-i Cihân*, İstanbul 1912.³
- i. *İslâm'da Cihâd*, İstanbul 1916.
- k. *Sûre-i İhlâs ve Alak Tefsîrleri*, İstanbul 1918.
- l. *Külliyât-ı Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım*, İstanbul 1920.

Ayrıca *Sirât-ı Müstakîm* ve *İslâm* gibi dergilerde de birçok makâlesi yayınlamıştır.

2- Tercümelere⁴

- a. *Cemâlüddîn-i Nûrî Hazretlerinin Vahdet-i Vücûd Risâlesi Tercemesi*, İstanbul 1904.
- b. *Simavna Kadısı Şeyh Bedreddîn'in Vâridât Tercemesi*, İstanbul 1907.
- c. *İmâm-ı Gazâlî'nin Tehâfütü'l-Felâsife Tercemesi* (basılmamıştır).
- d. *İbn Rüşd'ün Ecvibe Risâlesi Tercemesi* (basılmamıştır).⁵

² Ahmed Mithat Efendi'ye dikta ettirildiği ve Sûre-i En'âm'a kadar olan bir Kur'ân tefsiridir. *Türkiye Ansiklopedisi*'nde bu eserin yanlışlıkla Ahmed Mithat Efendi ile müştereken yazıldığı belirtilmektedir.

³ *Türk Ansiklopedisi* (Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1976, XXIV, 458)'inde bu isim hatâen *İsmâil-i Tevârîh-i Cihân* olarak yazılmıştır.

⁴ Mûsâ Kâzım'ın tercüme eserleri Arapça'dan çevrilmiştir.

⁵ *Türkiye Ansiklopedisi*, IV, 241; İsmet Parmaksızoğlu, "Mûsâ Kâzım Efendi", *Türk Ansiklopedisi*, XXIV, 457; İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi Metinler/Kişiler*, Risâle Yayınları, İstanbul 1987, I, 47-48; *Ana Britannica*, XXIII, 219; Sadık Albayrak, *Son*

III- Kur'ân'ın İ'câzı⁶ Hakkındaki Görüşleri⁷

Takriben 1400 senelik bir İslâm kültür ve medeniyetinin zirve aşamasında yetişen, dünya çapındaki büyük âlim ve mütefekkirlerimizden olan Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi'nin hem eserlerine, üslûbuna, ilmi seviyesine örnek olması, hem de o devrin ilmi ve ictimâî ortamını yansıtmaya bakımından *Külliyât* isimli eserinden seçmiş olduğumuz Kur'ân'ın i'câzı konusuna ait görüşlerini burada vermeyi faydalı ve uygun gördük.

Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım'ın konu ile ilgili görüşleri bugünkü Türkçe ile şöyledir:

Kur'ân-ı Kerim, (safiyetini koruma açısından) diğer mukaddes kitapların hiçbirine benzemeyen; beşer üstü lafızları, ince manalarıyla i'câz⁸ seviyesini hâiz, latif konuları ve sağlam hükümleri ile mümtaz bir kitaptır.

Kur'ân-ı Kerim'in "i'câz derecesinde" oluşu, Arap edip ve şairlerinin, onun bir benzerini ortaya koymaktan aciz kalmaları ile sabittir. Bilindiği gibi Araplar, gerek konuşma gerek yazı dilinde belâgat ve fesâhat⁹ ile konuşmayı büyük bir fazilet ve ayrı-

---

Devir Osmanlı Uleması, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul 1996, III, 390-391.

⁶ Kur'ân'ın i'câzı yani âciz bırakması; insanların onun bir benzerini ortaya koymaktan âciz kalmaları demektir. Bu acizyet de makalede de görüleceği üzere, genelde Kur'ân'ın dili, üslûbu, fesâhatı gibi şekil ve ihtiva ettiği bilgiler, terbiye metodu, gaybî haberleri gibi muhteva yönlerinde söz konusu olmaktadır. (Geniş bilgi için bkz. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara 1983, s. 162 vd.).

⁷ Bu kısım *Külliyât-ı Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım (Dini İctimâî Makâleler)*, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1336, s. 29-33'den alınarak sadeleştirilmiş ve gerekli yerlere dipnotlar ilave edilmiştir.

⁸ "İ'câz" kelimesinin sözlük anlamı, âciz bırakmaktır. (İbn Fâris, Ebû Hüseyin Ahmed, *Mücmelü'l-Lüğa*, I-IV, Beyrut, 1406/1986, II. Baskı, III, 648). Bir şeyin benzerini yapmaktan muhatabı âciz bırakan şeye de "mucize" denir, bu bakımdan Kur'ân-ı Kerim Hz. Peygamber'in en önemli ve ebedî bir mucizesidir. (İsmail Cerrahoğlu, *a.g.e.*, s. 162). Bütün peygamberler, peygamber olduklarını ispat için mucizeler göstermişlerdir. Hz. Peygamber'in Kur'ân mucizesi hariç, diğer mucizeleri, meydana geldiği zaman da tamamlanmış ve bitmiştir. Fakat Kur'ân mucizesi kıyamete kadar sürecektir. Kur'ân'ın mucize oluşu, hiçbir yaratığın onun benzeri bir kitabı ortaya koyamaması şeklinde anlaşılmalıdır. Dil, üslûp, belâgat, muhteva ve benzeri yönlerden hiçbir zaman hiçbir kimse Kur'ânın bir benzerini getirememiş ve getiremeyecektir. Çünkü bu husus Kur'ân'ın bir sıfatıdır ki, bu özelliğine "İ'câzül-Kur'ân" denilmektedir. Bu özellik Kur'ânı Kerim'de şöyle açıklanmıştır: "De ki; bu Kur'ânın bir benzerini (meydana) getirmek için insanlar ve cinler bir araya gelseler ve hatta birbirlerine yardımcı olsalar bile, onun gibisini (meydana) getiremezler" (İsrâ, 17/ 88).

⁹ "Fesâhat" sözü meydana getiren kelimelerin her birinde ve o kelimelerden meydana gelen sözde, lafız, mana ve âhenk itibarı ile kusur bulunmamasıdır. Fesâhat, kelimedeki, cümledeki ve hatipte bulunur. Kelimenin fesâhatı, onun "tenâfür-i hurûfîtan/harflerdeki telaffuz güçlü-

calıklı bir özellik kabul etmekteydiler. Hatta geleneksel şiir yarışmalarında bu özelliklerinin en güzel ve en mükemmel örneklerini vererek, bunları mukaddes Kâbe duvarında sergilerlerdi. İşte Kur'ân-ı Kerim, eserlerini asmak için Kâbe duvarından başka uygun yer bulamayan, Arap Edebiyatçılarına karşı nâzil olmuş ve birçok âyetinde onlara meydan okuyarak,¹⁰ tamamı şöyle dursun, en kısa bir sûresinin bile benzerini getirmekten hepsini âciz bırakmıştır.

Arap edebiyatçılarının Kur'ân'ın en kısa bir sûresinin dahi bir benzerini söylemekten âciz kalmalarının sebeplerini şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Arapların fesâhat ve belâgatı; at, deve, câriye, harp vb. gibi bilinen nesnelere niteleklerine aittir. Kur'ân-ı Kerim ise, bu gibi konulardan bahsetmediğinden, onlar, edebiyatçıları arasında fesâhat ve belâgatı meşhur olmuş lafızları Kur'ân'da bulamamışlardır.

2. Arapların "*Ahsemü's-şi'ri ekzebühû / Şiirin en güzeli en yalan olanıdır*" meşhur sözleri gereğince, bir şiirin en güzeli, en fazla yalanı içereni olacağından, yalanı terkedip, doğruluğu şiar edinen bir şairin şiirinde veya bir kâtibin yazısında fesâhat ve belâgat oranının azalacağı tabii olacaktır. Bu nedenle Lebîd b. Rebia¹¹ ile Hassân¹²

---

günden", "garabetten/ manasının açık olmayışından" ve "kıyasa muhâlefetten/dilbilgisi kurallarına aykırılıktan" uzak olmasıdır. Cümlelerin fesâhati, kelimelerin fasîh olmakla beraber kendisinde "tenâfûr-i kelimât/kelimelerin kendi arasında telaffuz zorluğundan", "tetâbu-i izâfet/zincirleme isim tamlamalarından", "za'f-ı te'lif/cümle yapısının düşük olmasından" ve "ta'kid/ sözün kapalı olmasından" uzak olmasıdır. Konuşanın fesâhati ise, fasîh sözler söyleme melekesini hâiz olmaktır. (Fadl Hasan Abbâs, *el-Belâğâtü Funûnühâ ve Efnânühâ*, I-II, Amman 1405/1985, I, 9 vd; Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, İstanbul 1973, s. 45). **Belâgat** ise, sözün fasîh olması ile beraber müktezâ-i hâl ve makama mutabık olmasıdır. Böyle sözlere ve onları söyleyenlere "belîğ" denir. Söz ne kadar düzgün ve süslü olursa olsun, yerine ve adamına göre söylenmez ise Belâgatı olmaz. Belâgat, hem düzgün hem de yerinde söz söyleme usulünü öğreten bir ilmin de adıdır. Sözün yerli yerinde olması "Meânî"; bir mananın diğerinden daha açık bir şekilde ifade edilmesi "Beyân"; duruma uygunluğu açısından güzelliği de "Bedî'dir dolayısıyla meânî ve beyân zatî güzellik, bedî' ise ânzî güzelliştir. (Fadl Hasan Abbâs, I, 33 vd; Tâhirü'l-Mevlevî, s. 25-6).

¹⁰ Kur'ânın bu tehdâdî/meydan okuması şu şekilde ilân edilmiştir: "Eğer kulumuza (Muhammed'e) parça parça (âyet ve sûreler) hâlinde indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphede iseniz, haydi onun ayarında bir sûre meydana getirin ve Allah'tan başka güvendiğiniz ne kadar yardımcılarınız ve şahitleriniz varsa hepsini yardıma çağırın. Eğer davanıza sadakatle bağlananlardan iseniz. Yok eğer bunu yapamaz iseniz, ki, hiçbir zaman da asla yapamayacaksınız, o hâlde, yakıtı insanlar ve taşlar olan ve kâfirler için hazırlanan o dehşetli ateşten sakınınız" (Bakara, 2/23-24).

¹¹ Lebîd b. Rebia (v. 41/662), 145 yaşında ölen müslümanlığı kabul eden ve iyi bir müslüman olan Câhiliye döneminin en şerefli ve "Muallakât-ı Seb'a" şairlerindedir. (Corci Zeydân, *Târîhü Âdâbi'l-Lügatü'l-Arabiyye*, I-IV, Tah: Şevki Dayf, Dârü'l-Hilâl, ts., I, 93; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, I-VI, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1316, II, 1035-1036.).

¹² Hassân b. Sâbit (v. 54/673), Câhiliye dönemini de idrak eden bu müslüman meşhur hiciv şairi Hz. Peygamber'i öven ve onu savunan şiirleri ile tanınmıştır. Ebû Ubeyde, onun üç

(r.a.)'ın İslâm'a girdikten sonra şiirlerinin sanat yönünün zayıflayıp basitleştiği, ehlince bilinmektedir. Kur'ân-ı Kerîm ise, her âyetinin doğruluk ve ahlâk timsali mesajlarla dolu olmasına rağmen, fesâhat ve belâgatın mükemmel örneklerinin en zirvesinde olmaktan hiçbir şey kaybetmemiştir.

3. Bir şair ne kadar fasîh ne kadar belîğ olursa olsun, onun bir kasidesinde ancak bir veya iki belîğ beytime tesadüf edilebilir. Çünkü "*belâgat*" yalnız kelimelerin fasîh olması değil, aynı zamanda kelâmın, içinde bulunulan hâl ve şartlara (müktezâ-i hâle) uygunluğunu ifade etmektedir. Sözüün hâl ve makamı ise, farklı ve zıt olacağından her sözü, kendine ait hâl ve ortama uygun söylemek ve bu ortama uygun olan şartların tümüne riâyet etmek beşer gücünün dışındadır. Oysa Kur'ân-ı Kerîm'in her âyet ve cümlesinde ilgili durum ait durum ve ortama göre söylenmiş olmasına karşın o ortama uygun olan hususların tamamına riâyet edilmiştir.

4. Zühhd, takva, dünyanın fâniliği, âhiretin bâkiliği, hukuk problemleri vb. şeylere ait belîğ teşbihlere ve latif istiarelere şâmil bir edebî makale veya bir fasîh kaside yazmak ya da söylemek hiçbir şair ve yazar için kolay değil, hatta mümkün değildir. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm'de bu tür konular, fesâhat ve belâgatın en mükemmel yöntem ve metotlarıyla açıklanmıştır.

5. Şu bir gerçektir ki, birtakım şeyleri tasvir için güzel şiir yazan bir şair, başka şeyleri anlatmak ve açıklamakta aynı performansı ve başarıyı gösteremeyebilir. Nitekim İmrüü'l-Kays'ın¹³ şiiri, at ve kadın gibi şeyleri tasvirde; Nâbiğa'nın¹⁴ şiiri, korku hakkında; A'sâ'nın¹⁵ şiiri, içki hususunda son derece başarılı olmasına rağmen diğer konularda ise, aynı güzelliği ve başarıyı görmek mümkün değildir. Oysa Kur'ân-ı Kerîm, terğib/özendirme, terhib/korkutma, va'z/nasihat, zecr/kötülüklerden men vs. gibi pek çok konu ve meseleleri bünyesinde toplamakta ve bunların tamamı da fesâhat ve belâgat özelliklerinin tüm yönlerini taşımakta ve her yönüyle lafızlar, harikulâde bir zatî güzellik kazanmaktadır.

6. Normalde bir konudan diğer konuya geçen veya farklı şeylerden bahseden bir sözün veya konunun pasajları arasında güzel bir irtibat olamayacağı, dolayısıyla böyle bir sözün Belâgat özelliklerini taşıyamayacağı veya edebî olamayacağı, inkarı kabil olmayan bir gerçektir. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm'de, bir kıssadan diğer bir kıssaya, bir konudan diğer bir konuya devamlı olarak geçişler olmuş, emir, nehiy, haber, istihbar, va'd,

---

fazileti bir arada toplayan bir şair olduğunu söylemiştir ki, bunlar, a) Câhiliye döneminin (Medine) şairidir, b) Nübüvvet (Asr-ı Saadet) döneminin Peygamber şairidir, c) Genel olarak da İslâm döneminin Yemen şairidir. (C. Zeydân, I, 150-51).

¹³ İmrüü'l-Kays (v. M. 540), nesebi Kinde meliklerine varan İslâm öncesi Câhiliye döneminin en meşhur, en asil ve en yüksek mevki sahibi ve şiirleri Kâbe duvarına asılan "Muallakât-ı Seb'a" şairlerindedir (C. Zeydân, I, 93; Ş. Sâmî, II, 1035-1036).

¹⁴ en-Nâbiğa ez-Zübânî (v. M. 604), Câhiliye döneminin en büyük üç şairinden biridir (C. Zeydân, I, 100; Ş. Sâmî, VI, 4532-4533).

¹⁵ A'sâ b. Kays (v. 7/629), asıl ismi Meymûn b. Kays'dır. Câhiliye döneminin en meşhur ve en büyük şairlerindedir (C. Zeydân, I, 103; Ş. Sâmî, II, 995-996).

va'id, tevhid, nübtüvvet, meâd, terğîb, terhîb vb. nice farklı konuları bir arada ele almasına rağmen, yine de bunlar arasında münasebetin, insicamın ve irtibatın bütün güzelliği ile korunduğu müşahede edilmektedir.

7. “*Velekülüm fi'l-kisâsi hayâtün yâ uli'l-elbâb/Kıyasda sizin için hayat vardır. Ey akıl sahipleri!*” (Bakara, 2/179) âyetinde ve özellikle de Sa'd sûresinde olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm, bir çok yerde az lafız ile çok manayı gayet belîğ ve fasîh olarak ifade etmiştir ki, bu durum beşer gücünü aşmaktadır. Bunun beşer için emr-i muhâl olduğu ehl-i vukûfa âşikârdır.

8. Edebiyatçılar tarafından malûm olduğu üzere, bir sözde hem akıcılığın hem tatlılığın hem de letafetin bir arada bulunması imkânsızdır. Bu durum böyle olduğu hâlde, Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyeti bu zıt durumları en lâyük bir şekilde bir araya getirmiştir.

9. Kur'ân-ı Kerîm, rekâket, kıyâs ve kâideye muhâlefet, tenâfür-i hurûf ve kelimât¹⁶ gibi fesâhatı zedeleyen durumlardan tamamen uzak olmakla beraber; te'kid, itlâk, takdîm, te'hîr, fasl, vasl¹⁷ vb. gibi belîğ bir sözde olması gereken özellikleri ihtiva etmektedir ki bu, hiç bir belîğin sözünde görülememiştir, görülmesi de ihtimal dâhilinde değildir.

İşte bu gibi sebeplerden dolayı fûsehâ ve büleğâ Kur'ân'ın en kısa bir sûresine bile nazire yapmaktan âciz kalmışlar, sonunda tamamı “*kelâm-ı mu'cizü'l-beyân*” olan Kur'ân'a karşı boyun eğmiş ve onun edebî üstünlüğünü kabullenmek zorunda kalmışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'in mu'ciz olması ve bütün edebiyatçılara karşı meydan okuması, indiği zaman olan yedinci asra münhasır olmayıp, bin üç yüz küsur seneden beri bu meydan okumayı sürdürmekte ve devam ettirmektedir. Aslında kelâmda fesâhatın, belâgatın, akıcılığın, tatlılığın ve inceliğin ne demek olduğunu ve nasıl bir işlev gördüğünü bilmeyen bazı din düşmanları ve birtakım sefihler, Kur'ân-ı Kerîm'in bazı yanlış ve eksik tercümelerine bakarak, onun fesâhatının, belâgatının, kelimeleri, âyetleri ve sûreleri arasında herhangi bir insicam ve irtibatın olmadığını iddia etmişlerse de, onların bu hezeyanları uluma kabilinden olup, dinlemesi bile lâyük değildir. Çünkü Kur'ân'ın belâgatın en yüksek derecesinde olduğunu bilmek, ya Arapların fûsehâ ve büleğâsından olmaya veya “*Meânî*” ve “*Beyân*” ilimlerinde tam bir beceri sahibi bulunmaya dayandığından, o, tatlı ifadeli kelâm olan, bütün ilimleri ihtiva eden

¹⁶ “**Rekâket**”, nesirde sözün ifade yönünün zayıf, nazımda ise, âhenksiz olması; “**Kıyâs ve kâideye muhâlefet**”, dil ve edebiyat kurallarına aykırı olması; “**Tenâfür-i hurûf ve kelimât**”, telaffuzu güçlendirecek harf ve kelimelerin yan yana gelmesidir. (Tâhirü'l-Mevlevî, s. 122, 162).

¹⁷ “**Te'kid**”, sözün kuvvetli olması; “**İtlâk**”, sözün mutlak olması; “**Takdîm**”, sözün önceden söylenmesi; “**Te'hîr**”, sözün sonraya bırakılması; “**Fasl**”, sözün atif edatları ve râbitalarla birbirine bağlanmamış olarak söylenmesi; “**Vasl**”, bir kelimenin son harfinin, sonraki lafzın sesli harflerle başlayan ilk hecesine vurulmasıdır. (Tâhirü'l-Mevlevî, s. 45, 156, 179).

Kur'ân'dan habersiz olanlara karşı, Kur'ân'ın belâgatını ve âyetleri arasındaki güzel insicamını ve tenasübünü ispata kalkışmak abesle iştilal olur.

Hele bazı Hıristiyan din adamlarının -güya Kur'ân'ı anlıyorlarmış gibi- o. "Kitab-ı Mübîn" in çirkin konuları içerdiğine dair sözleri garipsenecek gülünç bir iddiadır. Acaba Kur'ân-ı Kerîm, kendi kitapları gibi Peygamberlere birtakım kötülükleri isnad etmeyip, bilakis onları noksanlıklardan tenzih ve takdis ettiği için mi çirkin konuları içermektedir(?) Onlar emin olsunlar ki, Kur'ân-ı Kerîm sayılamayacak kadar konuları ihtiva ettiği halde hiçbirisinde akıl ve hikmete ters düşecek abes bir şey görülmemiştir. Onların çirkin dediği(!) Kur'ân'ın konuları ise şunlardır:

Allah'ın zatının bildirilmesi ve noksan sıfatlardan tenzih edilmesi, Allah'ın sıfatlarının açıklanması ve ona ait olduğu, sadece tevhide davet, şirkten ve Hristiyanlığın teslis inancından uzak durma, geçmiş peygamberlerin anılması ve peygamberliğe layık olmayan noksanlıklardan uzak tutulması, peygamberlere inananların takdir edilmesi ve övülmesi, onları inkâr edenlerin kınanması ve kötülenmesi, bütün peygamberlere, bilhassa Hz. İsa'ya iman etmenin kesin gereği, eninde sonunda müminlerin müşriklere galip geleceğinin müjdelenmesi ve haber verilmesi, kıyamet gününde ve o gün, her insanın kendi ameline göre ceza veya mükâfat göreceğinin bildirilmesi, devamlı dünya ile meşgul olmanın kötülenmesi, âhiretin övülmesi, helâl ve haram olan şeylerin açıklanması, siyaset, ev idaresi, hükümet etmeğe ait hükümlerin izahı, Allah'ı sevmeye teşvik, Allah'a ulaşmaya vesile olabilecek olan şeyleri bildirme, âdi ve alçak insanlarla arkadaşlıktan menetme, malî ve bedenî ibadetlerde halis niyetin önemini beyan, riya ve gösterişten kesinlikle menetme, güzel ahlâkı tam ve mükemmel bir şekilde izah etmek, kötü ahlâk sahiplerin tehdit etmek, hilm, tevazu, cömertlik, cesaret, adalet, ciddiyet, doğruluk, müsâmahakârlık vs. gibi güzel ahlâkları övme, gadap, kibir, kin, buğz, zulmetmek vs. gibi çirkin huyları kötüleme takvaya, zikrullah'a ve Allah'a ibadet etmeye teşvik etme.

İşte Kur'ânî konuların özü ve özeti bunlardır. Bunların hiçbirisinin güzel olduğunda şüphe yoktur. Zira bahsi geçen konular aklen ve naklen övülmüş ve kabul görmüş şeylerdir. Bu bakımdan Yüce Allah, bunları Kur'ân'da temsillerle ve değişik güzel ve makbul üslûplarla tekrar tekrar açıklamış ve bu hususlara riâyet edilmesini kesin bir şekilde emir buyurmuştur. Öyle ki hiçbir semavî kitapta bu derece insanlığın maddî ve manevî saadetini temin edecek güzel ve makul konular görülmemiştir.

En kısa bir sûresine bile alternatif bir sûre getirmek insan gücünün çok üzerinde olmanın yanında, sayılamayacak kadar parlak mucizelerle dolu olan Kur'ân-ı Kerîm'in gerek belîğ lafızlarını, edebî ifadelerini gerekse ince manaların ortaya konulduğu sağlam hükümlerini, bihakkın açıklamak ve bu yüksek platformda onlar hakkında kalem oynatmaya cüret etmek benim gibi âciz ve her yönden noksanlıklarla dolu olan birinin gücünün dışında olsa da veya bilgi sınırlarını zorlarsa da uzun zamandan beri

Kur'ân-ı Kerîm hakkında birtakım münasebetsiz dedikoduların gittikçe artması¹⁸ bizleri meslek icabı bu yüce konuda kalem oynatmaya mecbur etmiştir. Biz de bu sahada ki bilgi ve eksikliğimize bakmayarak, hem Hakâik-i Kur'âniyyeden/Kur'ân'ın gerçeklelerinden habersiz olan din kardeşlerimizi mümkün merteye ikaz etmek, hem de bu yüce dinin muarızlarına karşı mümkün oldukça müdafaada bulunmak gibi hayırlı bir maksatla Kur'ân'ın i'câzı hakkında var olan bilgileri özet bir şekilde açıklamayı, böyle bir ortamda en başta gelen vazifelerden biri sayarak bu makaleyi yazmaya karar verdik.

SUMMARY

Sheikhu'l Islam Musa Kazım, born in the town of Tortum in Erzurum province, served as a teacher and statesman but was distinguished as a Sheiku'l Islam, a title which is always associated with his name. After leading a very active life he died in 1919 in E-dirne and was buried in the yard of Muradiye mosque.

In his article about the miraculous composition and style of Koran which make those give up in despair and frustration in their attempts to copy or imitate it, he attempts to point out once more the universally accepted truth that the Holy Koran is a unique guidebook even among the other heavenly scriptures to lead the humanity along the right path of enlightenment giving examples of its unprecedented and unequalled nature, he tries to give evidence about its miraculous style and content.

Musa Kazım, in this article, also refutes the unfounded allegations about Koran asserted by some antagonists of Islam in the West who have attacked it in a disrespectful and impertinent way.

---

¹⁸ Anlaşıldığına göre, bu makalenin yazıldığı yıllarda müsteşrikler, Kur'ân'a karşı zaman zaman dil uzatmış, onun değerini küçültmeye çalışmışlar, bazı müminler de onlara inanmaya meyletmişlerdir.